

## NASTAVNO-NAUČNOM VEĆU FILOZOFSKOG FAKULTETA U NIŠU

### RECENZ IJA

Odlukom Nastavno-naučnog veća Filozofskog fakulteta u Nišu, br. 186/I-5-1-01, od 12. juna 2020. godine imenovan sam za recenzenta rukopisa knjige SAVREMENO DRUŠTVO I KULTURNE PROMENE, autorke dr Jelene Petković, docentkinje Filozofskog fakulteta u Nišu. Pregledao sam rukopis i slobodan sam izložiti zapažanja i ocene.

Rukopis predstavlja kompjuterski priređen tekst u obimu od 154 stranice, sa sadržajem, predgovorom, slikovnim prilogima i literaturom. Izložen je u četiri poglavlja sa odgovarajućim potpoglavljima, to jest posebnim tematskim celinama. Prvi deo posvećen je razvoju pojma kulture i ulozi pojedinca u kreaciji kulturne stvarnosti, sa posebnim osvrtom na kulturne promene u savremenom društvu. U drugom delu autorka piše o kulturi i održivom razvoju, te uticaju globalizacije društva na kulturne promene. Treći deo govori o problemima kulturnog diverziteta kao izazova savremenih društava. U njemu se razmatraju pitanja kulturnih prava u kontekstu univerzalnih ljudskih prava. Četvrti deo knjige odnosi se na multikulturizam, interkulturalnu komunikaciju, kao i razne sporove u vezi prava na različitost. Na kraju sledi popis relevantne literature. Što se metodološkog okvira tiče, on je baziran na kombinovanju različitih socioloških pristupa, poput funkcionalizma, socijalnog konstruktivizma i simboličkog interakcionizma.

U prvom poglavlju autorka daje pregled definicija kulture u širokom rasponu – od filozofskih i humanističkih interpretacija do pragmatičnih određenja u savremenosti. Pri tom ona polazi od etimoloških određenja pojma iz helenskog doba sofistike u kome se insistiralo na obrazovanju (*paideia*) i latinske kovanice *cultura animi*, u kojoj se definitivno filozofija određuje kao kultivisanje duše. Sledе pregledna razmatranja shvatanja kulture iz vremena srednjeg veka, zatim doba humanizma i renesanse, prosvetiteljstva XVIII veka, te konceptualnog (interpretativnog) tumačenja, od polovine XX stoleća. Na osnovu svih uvida, Petkovićeva zaključuje da, za razliku od tradicionalnog humanističkog poimanja kulture, savremena shvatanja insistiraju na kulturi kao načinu života, s jedne, ili simboličkom univerzumu, s druge strane. Shodno tome, dolazi do pomaka u interpretacijama kulture od elitističkog značenja na iskustvo svakodnevnog života koje zahvata sve društvene slojeve i sve vidove stvaralaštva, kao i do pomeranja tumačenja kulture sa ontološke ravni na društveni nivo. Na ova shvatanja nadovezuju se objašnjenja uloge pojedinca kao kreatora i kreacije kulture i društva. Oslanjajući se, između ostalog, na psihoanalitičku teoriju kulture, teoriju refleksije, socijalni konstruktivizam i simbolički interakcionizam analizuje se kompleksan odnos i čitav niz raznovrsnih međuticaja pojedinca, kulture i društva. Treći naslov u okviru prvog poglavlja, „Savremeno društvo i kultura“, posvećen je prevashodno sagledavanju kulturnih transformacija u sferi umetničke kreacije, recepcije i vrednovanja, nastalih u zapadnim društvima. To je sveukupno ilustrovano brojnim primerima koji potvrđuju povećanu fleksibilnost, otvorenost, inkluzivnost i heterogenizaciju kulturnih sadržaja, formi i praksi koje postaju aktuelne naročito od 1960-ih



naovamo. Autorka na kraju pristupa sociološkoj analizi kulture kao načinu života ljudi u njihovoj svakodnevnoj egzistenciji.

Drugo poglavlje knjige bavi se značajem kulture kao resursa za podršku društvenom razvoju, pri čemu se kulturni i društveni razvoj istražuju kao komplementarni koncepti i višedimenzionalni procesi. Najpre se sagledava kulturna dimenzija savremenog društvenog razvoja s ciljem da se objasni kako tradicija, nasledeni obrasci ponašanja, dominantne vrednosti i drugi elementi kulture uslovljavaju pozitivne i/ili negativne ishode društvenog razvoja. Poseban odeljak posvećen je analizi kulture i održivog razvoja u kome se ukazuje na kulturni zaokret u strategijama razvoja, koji je idejno započeo 1970-ih a formalno utemeljen 2002. godine. Analizom relevantnih dokumenata Ujedinjenih nacija autorka zaključuje da potencijali koji postoje u različitim oblastima kulture ostaju u velikoj meri neiskorišćeni u brojnim lokalnim i nacionalnim razvojnim politikama današnjih država. U ovome delu učinjen je i opsežan sociološki osvrt na kulturne promene nastale pod uticajem globalizacije, kao jednog od najznačajnijih društvenih procesa/projekata današnjice.

Treće poglavlje ove monografije (koja u jednom delu sadrži i određene elemente udžbeničkog pristupa) posvećeno je osvetljavanju kulturnog diverziteta savremenih društava, kao i poimanju i utemeljenju kulturnih prava u kontekstu univerzalnih ljudskih prava. Autorka sagledava odnose između brojnih kulturnih raznolikosti i koncepta kulturnih prava i sloboda, posebno osvrćući se na politički artikulisane rasprave koje su polovinom prošloga veka bile usmerene na preispitivanje odnosa između kulturnog relativizma i univerzalnosti ljudskih prava. Pri tom zaključuje da, istovremeno sa očuvanjem i promovisanjem kulturnog diverziteta koji karakteriše savremeni svet, mora biti postignuta potpuna saglasnost u vezi sa onim vrednostima koje se smatraju univerzalnim u svim političkim, ekonomskim i kulturnim sistemima.

U četvrtom, poslednjem delu knjige, detaljna analitička pažnja posvećena je teorijskoj, pravnoj i političkoj problematizaciji multikulturalizma i prava na različitost. Ukazuje se na mnoštvo kako teorijskih kontroverzi tako i političko-ideoloških nedoumica proizašlih iz značajnih poteškoća koje obeležavaju svakodnevicu mnogih savremenih multikulturnih država. Ponudeni kritički osvrt na teorijsko tumačenje multikulturalizma kao i na različita iskustva u ostvarivanju ove politike u svetu (Kanada, Australija, SAD, Velika Britanija, Španija, područje Balkana) predstavlja svojevrsnu ilustraciju koja pokazuje kako se od radanja optimističnih, gotovo idealistički orijentisanih vizija liberalnih relativista, došlo do proglašenja „smrti multikulturalizma”. Petkovićeva smatra da, iako je multikulturalizam možda dosegao svoju ideološku zasićenost, iako je propao kao politika ili optimistična vizija, multikulturalnost kao činjenična datost nije. Na kraju ona pristupa sagledavanju značaja interkulturnih kompetencija i međukulturnih komunikacija u savremenim kulturno-raznolikim društvima.

U celini posmatrano, Jelena Petković je u knjizi SAVREMENO DRUŠTVO I KULTURNE PROMENE ostvarila nekoliko značajnih ciljeva. Najpre, tekst je pisan na osnovu bogate i, za ovu priliku, pažljivo odabrane literature iz široke oblasti sociologije kulture. Pored toga, materija je artikulisana na pregledan način. Posebno valja istaći činjenicu da je rukopis teorijski dosledan i stilski ujednačen, pisan stručnim, ali jasnim jezikom koji je razumljiv i čitaocima koji nemaju odgovarajuće sociološko obrazovanje. U knjizi su podastri valjani argumenti za izneta autorska stanovišta i ideje oko kojih u sociološkoj nauci postoje prilična sporenja.

Knjiga SAVREMENO DRUŠTVO I KULTURNE PROMENE je monografsko delo, ali je pristup Jelene Petković – odabirom tema, načinom izlaganja, stilom kazivanja i redosledom naslova, na izvestan način blizak udžbeničkom kazivanju. Naime, rukopis sadrži mnoštvo različitih definicija kulture, kulturne globalizacije, kulturnog diverziteta, ljudskih prava, multikulturalizma i interkulturalizma, koje (definicije) sveukupno ukazuju na zadatke, ciljeve, smernice i granice jedne savremene sociologije kulture. Time ovo delo sem heurističke dimenzije dobija još jednu važnu funkciju – pedagošku. Naime, knjiga može biti i koristan, ako ne klasični udžbenik, onda u svakom slučaju vredan priručnik studentima na predmetu sociologija kulture. Tim pre jer je mali broj vrednih udžbeničkih štiva iz ove važne sociološke oblasti.

Zbog svega toga imam čast i posebno zadovoljstvo da rukopis knjige doc. dr Jelene Petković, SAVREMENO DRUŠTVO I KULTURNE PROMENE, preporučim Filozofskom fakultetu u Nišu za publikovanje.

1. jul 2020. godine  
u Nišu

dr Nikola Božilović  
Red. prof. Filozofskog fakulteta u Nišu, u penziji

